

زبان‌شناسی شناختی و آموزش زبان فارسی

دکتر محمد دبیرمقدم^۱

یکی از رویکردهای رایج در زبان‌شناسی امروز زبان‌شناسی شناختی است. زبان‌شناسی شناختی حوزه‌ای بینارشته‌ای است که در آن یافته‌ها و پژوهش‌های علوم شناختی، روان‌شناسی شناختی، روان‌شناسی عصب‌شناختی و زبان‌شناسی همگانی به کار گرفته می‌شود تا درکی دقیق از سازوکار ذهن و شناخت انسان حاصل شود. در این کوتاه‌نوشته تلاش می‌کنیم با شواهدی از زبان فارسی به معرفی بخشی از این رویکرد بپردازیم.

در داستان حسنک وزیر می‌خوانیم «فصلی خواهم نبشت». در این جمله «خواهم» فعل کمکی نشانه زمان آینده است. امروز نیز در زبان فارسی چنین کارکردی وجود دارد و از این رو برای نمونه می‌گوییم «فردا به آنجا خواهم رفت». «خواستن» کارکرد دیگری غیر از فعل کمکی نیز دارد، به عنوان مثال در جمله «من می‌خواهم با شما گفت‌وگو کنم» و «من این کتاب را می‌خواهم»، «خواستن» فعل اصلی است. سؤالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که چه ارتباطی بین «خواستن» به عنوان فعل اصلی و «خواستن» به عنوان فعل کمکی نشانه زمان آینده وجود دارد. زبان‌شناسان شناختی ادعا می‌کنند پاسخ این سؤال نزد آن‌ها است. آن‌ها می‌گویند فعل «خواستن» یعنی تمنایی داشتن و آرزویی داشتن؛ و زمان آینده نیز زمان پیش رو است، زمانی است که هنوز محقق نشده است؛ پس ذهن یا شناخت ارتباطی بین «خواستن» به عنوان فعل اصلی و «خواستن» به عنوان فعل کمکی نشانه آینده برقرار می‌کند و این جلوه‌ای است از عملکرد حوزه شناخت؛ به این ترتیب ذهن قادر است چنین ارتباط‌هایی را بین واژه‌ها برقرار کند. در واقع این ارتباط‌ها مانند لایه‌هایی

هستند که دور یک هسته معنایی پیچیده‌اند (تبدیل شدن یک مدخل واژگانی به نقش‌نمای دستوری را دستوری‌شدگی نامیده‌اند).

اکنون فعل مرکب در زبان فارسی را در نظر بگیرید و به این مثال‌ها توجه فرمایید: فعل ساده «زدن» در «او عصایش را به زمین زد» و «او توپ را با دست زد». باید دید حوزه شناخت زبان فارسی چه لایه‌ها و پوسته‌هایی را اطراف فعل بسیط «زدن» ایجاد کرده است (به یاد داشته باشید که زبان فارسی حدود ۲۵۰ فعل ساده دارد و بیشتر نیازهایش به فعل را با حدود چهارهزار فعل مرکب برطرف می‌کند). با در نظر گرفتن فعل‌های مرکبی که از هم‌کرد «زدن» در آن‌ها استفاده شده است (مانند «تلفن زدن، قدم زدن، ورق زدن، آتش زدن، حدس زدن، حرف زدن، جوانه زدن، جارو زدن، چشمک زدن، نفس نفس زدن، رنگ زدن، گول زدن» و ده‌ها نمونه دیگر) پی می‌بریم که حوزه شناخت توانسته است از طریق بسط یا گسترش استعاری، مؤلفه‌های معنایی فعل «زدن» را در همه این فعل‌های مرکب به کار بگیرد. به عنوان مثالی دیگر فعل «خوردن» که فعلی بسیط است را در نظر بگیرید و به مثال‌هایی که در آن «خوردن» به عنوان هم‌کرد فعل مرکب استفاده شده است، توجه فرمایید: «لیز خوردن، تاب خوردن، حرص خوردن، قسم خوردن، زمین خوردن»؛ همان‌گونه که گفته شد همه این فعل‌های مرکب از طریق گسترش استعاری مؤلفه‌های معنایی فعل بسیط «خوردن» ساخته شده‌اند و همه زبان‌وران فارسی به واسطه تجربه‌های خود، بین همه این فعل‌ها ارتباطی در ذهن برقرار کرده‌اند. ده‌ها نمونه دیگر از این دست در زبان فارسی وجود دارد و زبان‌شناسان شناختی علاقه‌مندند بدانند که چه سازوکاری در ذهن و در حوزه شناخت وجود دارد که بازنمود آن در زبان فارسی این گونه است.

این موضوعات تنها بخشی از مسائل مطرح در رویکرد شناختی هستند. چنین رویکردی با آگاهی بخشی در مورد سازوکار ذهن و شناخت، به پژوهشگران حوزه آموزش زبان کمک می‌کند به راهکارهایی دست یابند که فرایند آموزش را هدفمندتر و میزان درک و یادگیری و حفظ داده‌های زبانی را افزایش دهند.

۱. معاون علمی و پژوهشی فرهنگستان زبان و ادب فارسی و عضو شورای علمی گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی فرهنگستان

عقیده درست یا غلط، برحق یا غیر آن، اجازه دگرگون‌سازی واژه یا عبارتی را در یک اثر به ما نمی‌دهد. ما فکر می‌کنیم در دنیای کنونی این مسئله‌ای نیست که نیاز به توضیح داشته باشد و بی‌گمان هر صاحب‌خردی را عقیده بر این است.

حال با توجه به آنچه تا اینجا گفته شد به بیتی از کتاب فارسی ۳ (پایه دوازدهم دوره دوم متوسطه) صفحه ۳۴ نگاهی می‌اندازیم. در شعر معروف دماوندیه ملک‌الشعرا بهار آمده است:

ای مشت زمین بر آسمان شو
بر وی بنواز ضربتی چند

هر فرد آشنا با شعر - البته به جز عموم نسل جوان - می‌داند که این وی نیست و ری است لکن علت‌جویی این تحریف را به خواننده محترم وامی‌گذاریم و به تشریح پیامدهای این تبدیل و دگرگونی می‌پردازیم.

می‌گویند چرا ایرانیان حافظه تاریخی ندارند. ما فکر نمی‌کنیم با توجه به طریقی که پیش گرفته‌ایم این معضل، امری مستبعد باشد. شما خود را به جای معلمی بگذارید که قصیده غرای دماوندیه را در کلاس می‌خواند و به بیت مذکور می‌رسد، سوای آنکه بیت از اوج شیوایی به حسیض ابتذال تصویر کشانیده شده چیز دیگری عاید مستمعان نمی‌شود. حال بیابید و این بیت را دوباره بخوانید (بهار، ۱۳۹۱، ص ۲۸۷):

ای مشت زمین بر آسمان شو
بر ری بنواز ضربتی چند

چرا شاعر گفته است: ری! مگر شاعر با ری خصومتی داشته است؟

و این خود مهم‌ترین پل ارتباطی است که ذهن دانش‌آموز را با وقایع صدسال گذشته مملکتش مرتبط می‌سازد و البته که شعر در کمال خود باقی می‌ماند.

در دیوان اشعار ملک‌الشعرا بهار (همان، ص ۲۸۶) یادداشتی از خود شاعر در باب دماوندیه دوم (ای دیو سپید پای در بند...) ضبط شده است که نقل آن خالی از فایده نیست:

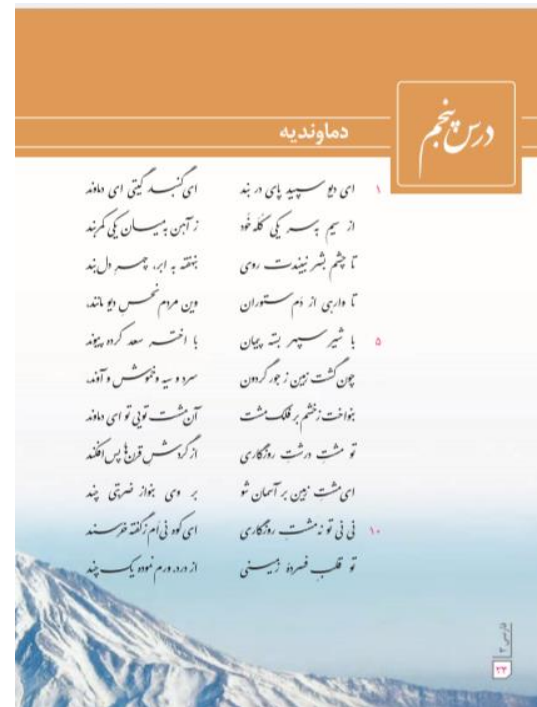
در سال ۱۳۰۱ شمسی گفته شد، در این سال به تحریک بیگانگان هرج و مرج قلمی و اجتماعی و هتاک‌ها در مطبوعات و آزار وطن‌خواهان و سستی کار دولت مرکزی بروز کرده بود - این قصیده در زیر تأثیر آن معانی در تهران گفته شد و پایتخت هدف شاعر قرار گرفته است.

شاعر خود فرموده است که هدف، پایتخت است. او در دیوان اشعارش جای جای با ری (تهران) سر کین دارد. هیجوها و طعن‌های ملک‌الشعرا بهار در این باره فراوان است که با مطالعه دیوان شاعر می‌توان آشکارا دیدگاه او را نسبت به پایتخت دریافت. در جای دیگر (همان، ص ۲۵۸) گوید: در سال

بر وی / بر ری

(تصحیف واژه‌های از قصیده دماوندیه دوم ملک‌الشعرا بهار در

کتاب فارسی ۳ دوره دوم متوسطه)

دکتر هادی اکبرزاده^۱

محمد تازیکه^۲

از آغاز پیدایش کتابت و در پی آن استنساخ، یکی از مهم‌ترین معضلاتی که بشر با آن روبه‌رو شد دسترسی به نسخه‌های اصیل تحریف‌نیافته بود. اما در روزگار کنونی، پیشرفت صنعت چاپ در غرب طی سده‌های گذشته و توسعه فناوری در دهه‌های اخیر موجب آن شده است که حداقل، کسی به خود جرئت تحریف و تصحیف آثار را ندهد؛ چه به راحتی و به سرعت می‌توان به نسخه‌های اصیل دسترسی پیدا کرد و شخص جاعل را رسوا!

اما گویا در قرن بیست و یکم ما همچنان از این عادت ناپسند خود دست برنداشته و درملاعام دست به تحریف آثار می‌زنیم آن‌هم در کتاب‌های درسی! قاطبه نسخه‌پژوهان برآن‌اند که بیشترین تحریفات و تغییراتی که در فرآیند استنساخ رخ داده از سوی فضلا یا فاضلک‌هایی بوده که به خود اجازه می‌دادند در اثر نویسنده دست برند و آن را مطابق با میل خویش دگرگون سازند.

یکی از مهم‌ترین پیشران‌های فکری در مجعول‌سازی آثار، وابستگی‌های ایدئولوژیک و عقیدتی است که شخص جاعل را اطمینان می‌بخشد تا آزادانه در اثر - هر نوع آن که باشد - دست برد و آن را به شکلی دگرگون سازد که حتی بسیاری از چشمان مسلح به علم و دانش و تجربه هم از تشخیص و تمیز آن اظهار عجز کنند (ر.ک: شفیعی کدکنی، ۱۳۸۳، ص ۱۱۰-۹۳).

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان (پردیس امام جعفر صادق - بجنورد).

Hadiakbarzade@yahoo.com

۲. دانشجوی کارشناسی آموزش زبان و ادبیات فارسی (پردیس امام محمد باقر - بجنورد).

tazikem017@gmail.com

چون گشت زمین ز جور گردون سرد و سیه و خموش و آوند،
بنواخت ز خشم بر فلک مشت آن مشت تویی تو ای دماوند
تو مشت درشت روزگاری از گردش قرن‌ها پس‌افکنند
شاعر می‌گوید هنگامی که زمین به علت جور و ستمی که گردون بر او روا
داشته به خشم می‌آید، به او - یعنی گردون- مشتی می‌کوبد و آن مشت درواقع
کوه دماوند است (حسن تعلیل). بعد می‌گوید:

ای مشت زمین بر آسمان شو

بر ری بنواز ضربتی چند

یعنی ای مشت زمین (ای دماوند)، ای مشتی که پیش‌ازاین بر اثر جور
گردون بر آن (گردون) کوبیده شده‌ای، اکنون بر سر ری فرود آی. حال اگر
به‌جای واژه ری، وی را بگذاریم محور عمودی خیال قصیده دچار مشکل
می‌شود. یکبار این مشت به سمت گردون روانه شده است و لزومی ندارد
شاعر از دماوند بخواهد دوباره ضربتی چند بر گردون بنوازد.

درواقع، شاعر معترضان راستین و وطن‌خواه را خطاب می‌کند که ای
کسانی که سال‌های سال در خشم فروخورده خود به سر می‌برید، این مشت
گره‌کرده را بر عاملان این مشکلات (ری) بنوازد.

این مشت که در ابیات قبل سر به آسمان کشیده و اوج گرفته باید بر ری
فرود آید نه وی (فلک). این مضمون را بهار در دماوندیه اول (همان، ص
۲۸۴) چنین آورده:

زی اوج گرای و ناگهان بترک

خاکستر گرم فرقِ دونان شو

قصیده معروف دماوندیه از حدود سی سال پیش در کتاب زبان و ادبیات
فارسی (عمومی) دوره پیش‌دانشگاهی به بعد با همین ضبط منتشر می‌شده و
احتمالاً مؤلفان کتاب فارسی ۳ (دوره دوم متوسطه) بدون توجه به ضبط صحیح
آن در دیوان دچار این اشتباه شده‌اند. بر همین اساس، بهتر آن است که مؤلفان
ضبط درست بیت را به شکل زیر در کتاب درسی بیاورند:

ای مشت زمین بر آسمان شو

بر ری بنواز ضربتی چند

منابع

- بهار، محمدتقی (۱۳۳۰). *دیوان اشعار ملک‌الشعراى بهار*. تهران: موسسه انتشارات نگاه. چاپ چهارم. ۱۳۹۱.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۸۳). نقش ایدئولوژیک نسخه‌بدل‌ها. *نامه بهارستان*. ش (۹ و ۱۰) بهار و زمستان. ص ۹۳-۱۱۰.
- محمدیان، محی‌الدین بهرام و دیگران (۱۴۰۰). *فارسی (۳) پایه دوازدهم دوره دوم متوسطه*. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.

۱۲۹۷ شمسی در اثر هرج و مرج اجتماعی گفته شد:
آفت دین است و دانش، آفت ننگ است و نام
الحذر ای عاقل از طهران که طهران آفتی است
در قصیده «محشرِ خر» که در روزنامه *قانون* به چاپ رسید آورده (همان،
ص ۲۹۶):

محشرِ خر گشت طهران، محشرِ خر زنده باد

خرخری ز امروز تا فردای محشر زنده باد

در سال ۱۲۹۸ شمسی در ذم زمامداران وقت و احزاب و اخلاق عمومی در
تهران سروده است (همان، ص ۲۷۰):

صدسال فزون رنج کشیدیم و ملامت

گشت ایران ویران و شد آباد ده ری

در بیتی از قصیده «هیجان روح» که پس از دستگیری در اسفند ۱۲۹۹
شمسی در زندان سروده شده، آمده (همان، ص ۲۸۰):

کاهنده مردی، ای عجزِ ری

بفزای بهرامش و بهرامشگر

در سال ۱۳۰۰ شمسی در تهران گفته است (همان، ص ۲۸۲):

شهر ری آشیانه بوم است

بوم اندر آن به مرثیه‌خوانی

و در جواب قصیده محمود فرخ در سال ۱۳۰۲ آورده (همان، ص ۳۰۱):

علتش آن بود کز اخلاق ناپاکان ری

ملت پاکِ خراسان هیچ مستحضر نبود

در دماوندیه اول (۱۳۰۰ش) نیز بر ری تاخته است (همان، ص ۲۸۴):

ای شیرسپید خفته در وادی
زان یال سپید نیش‌ها بنمای
ای قلّه کوه، آتش افشان کن
شهر ری بی‌هنر فریسه توست
آن یال فروشان و خندان شو
تیره‌گر عیش و نوشِ تهران شو
وی قلعه ری به خاک یکسان شو
ای شیر برین فریسه غران شو
باید گوشزد کرد که در همان دماوندیه دوم بیتی دیگر وجود دارد که در
کتاب درسی نیامده اما در دیوان (همان، ص ۲۸۸) بدین شکل ضبط شده
است:

ابری بفرست بر سر ری

بارانش ز بیم و هول آفند

علاوه بر پیامدهای ناگوار مذکور که پیرامون شناخت عقاید شاعر و قطع
پیوند تاریخی دانش‌آموزان با کشورشان بود، با این تحریف، اجحافی نیز در
حق شعر و هنر شعری ملک‌الشعراى ایران شده است. ابیات قبل از بیت
موردبخت را دوباره بخوانیم (همان، ص ۲۸۷):

موجب خواهد شد. در همین باره، کمیته ملی المپیاد ادبی، در همکاری مشترکی با فرهنگستان زبان و ادب فارسی، میزبان چهار نفر از اعضای فرهنگستان در این دوره بود.

دکتر حداد عادل، ریاست محترم فرهنگستان، دکتر محمد دبیرمقدم، معاون علمی - پژوهشی عضو پیوسته فرهنگستان، دکتر مریم دانشگر، سرپرست گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی فرهنگستان، و سرکار خانم نسرين پرویزی، معاون گروه‌های واژه‌گزینی و فرهنگ‌نویسی فرهنگستان، چهره‌هایی بودند که در دوره تابستانه المپیاد ادبی، در زمینه ادبیات فارسی و زبان‌شناسی و فرهنگستان سخنرانی و تدریس کردند.

آیین افتتاحیه در روز ۳۰ مرداد ۱۴۰۰ برگزار شد و دکتر حداد عادل، در زمینه زبان و اهمیت زبان در زمینه‌های علم، سخنرانی کوتاهی داشتند.

دکتر حداد، در ابتدای سخنان خود از سازمان ملی پرورش استعدادها درخشان تشکر کردند، و توجه به زبان فارسی در کنار دیگر علوم را حائز اهمیت دانستند. ایشان در ادامه سخنان خود، به رابطه دوسویه زبان و ملیت اشاره و شناخت جایگاه زبان در هویت ملی و ملیت را از مهم‌ترین جنبه‌های پیشرفت هر کشور و ملتی عنوان کردند. دکتر حداد، با اشاره به پیوند استوار زبان و ملیت در کشور ما، زبان مشترک میان ما را رکن ملیت ما خواندند و هر آسیب زبانی را آسیبی به ملیت، و هر قدم در تقویت زبان را قدمی در تقویت آن قلمداد کردند. رئیس فرهنگستان، زبان روشن را علامت فکر روشن، و دسترسی به ذهن را جز از راه زبان ناممکن دانستند؛ از همین رو ایشان با توجه به اهمیت زبان در تخصص‌های گوناگون، به مثابه وسیله‌ای برای انتقال دانسته‌ها، تقویت زبان فارسی را از مهم‌ترین اهداف المپیاد ادبی عنوان کردند:

«به همین دلیل، زبان روشن و منظم نشانه فکر روشن و منظم است، و تسلط بر زبان یک تخصص فرعی نیست؛ بلکه زبان در طول رشته‌های تخصصی قرار می‌گیرد.

ملت ما در طول تاریخ با شعر زیسته و فاصله گرفتن مردم از شعر و ادب، ایرانی متفاوت را سبب خواهد شد.»

در پایان، با اشاره به پیشینه غنی و جهانی ادب فارسی، المپیاد ادبی را گامی در جهت معرفی ادبیات به دانش‌پژوهان رشته‌های دیگر به شمار آوردند، و قطعه «ای زبان پارسی» و «تاریخ» را برای دانش‌پژوهان خواندند.

دانش‌پژوهان در ادامه، میزبان دکتر دبیرمقدم با ارائه «رویکردهای مطرح در زبان‌شناسی در جهان امروز و پیشینه زبان‌شناسی در جهان اسلام و ایران» بودند. در این ارائه سه مقوله به اختصار بررسی شدند: «چهره امروزین زبان‌شناسی در جهان»، «تاریخچه زبان‌شناسی در جهان اسلام و ایران»، و «منتخبی از پژوهش‌های استاد در این زمینه».

حضور اعضای فرهنگستان زبان و ادب فارسی در

دوره تابستانه سی و چهارمین المپیاد ادبی ایران

شهریور ۱۴۰۰

دکتر فریبا نامداری^۱

محمدحسین ملک‌صبا^۲

دوره تابستانه سی و چهارمین المپیاد ادبی ایران، شهریورماه ۱۴۰۰ برگزار شد. این دوره دوهفته‌ای که به صورت برخط و با حضور ۴۳ نفر از دانش‌پژوهان برگزیده سراسر کشور برگزار شد، مجال برای پرداختن عمیق‌تر به ادبیات را برای نسل جوان فراهم آورد. از نکات مثبت این دوره، همکاری فرهنگستان زبان و ادب فارسی با کمیته ملی المپیاد ادبی است که دستاورد آن آشنایی بیش‌ازپیش دانش‌پژوهان نسل جدید با فرهنگستان و آگاهی آنان از اهمیت فعالیت‌های این نهاد است. به همین مناسبت، در این گزارش به دوره تابستانه المپیاد ادبی و فعالیت‌های فرهنگستان در این دوره خواهیم پرداخت.

المپیاد ادبی، که در سال تحصیلی ۶۷-۱۳۶۶ بنیان گذاشته شد، در کنار المپیاد فیزیک و پس از المپیاد ریاضی، با سابقه‌ترین المپیاد علمی ایران در سطح دبیرستان است. اکنون و پس از ۳۴ سال، میزان اهمیت و نتایج این المپیاد را می‌توان در فعالیت‌های پژوهشی دانش‌پژوهان دوره‌های پیشین در زمینه‌های علوم انسانی، و به‌ویژه ادبیات جست.

از سوی دیگر، حضور دانش‌پژوهانی از رشته‌هایی به‌جز علوم انسانی در این رشته المپیاد نشانه امیدبخشی است از اهمیت دادن پژوهندگان جوان در دیگر زمینه‌های علمی به ادبیات. آشنایی دانش‌پژوهان جوان با فرهنگستان، در مقام نهاد سیاست‌گذار و تصمیم‌گیرنده در زمینه زبان و ادب نیز گسترش آگاهی جامعه دانش‌پژوهان جوان ایران را از اهمیت فعالیت‌های این نهاد

۱. مدیر اجرایی المپیاد ادبی سال ۱۴۰۰

۲. برگزیده المپیاد ادبی کشوری سال ۱۴۰۰

است» و با این مقدمه، ارتباط زبان و شیوه تفکر، با ارائه مثال‌هایی از پژوهش‌های معتبر سراسر جهان بررسی شد. در ادامه، نظریه‌های مطرح در این زمینه معرفی شد و دانش پژوهان با نظریه نسبیت زبانی، اهمیت چندزبانگی، و نقش زبان در تحکیم هویت و انتقال آرای متفکران، آشنایی بیشتری یافتند.

در این بخش، زبان به مثابه وسیله‌ای در حفظ و تقویت هویت مطرح گردید و پیرو آن، مسائلی مانند لزوم حفظ زبان ملی و توجه به تغییرات زبانی تحلیل شد.

در زمینه هویت، دانش پژوهان با هویت فردی و جمعی، و توانایی ذهن انسان در انطباق‌پذیری و سازگاری آشنا شدند. با این توضیحات، جایگاه ادبیات و زبان در هر ملت روشن، و زبان به عنوان نظامی برای مشخص ساختن دانش و جهان‌بینی کاربر شناخته شد.

در بخش پایانی ارائه، دانش پژوهان اهمیت واژه‌گزینی و کاربرد واژگان بومی را برای گویسوران هر زبان دریافتند و سؤالاتی در زمینه فعالیت‌های فرهنگستان مطرح، و پیشنهادهایی نیز از سوی دانش پژوهان ارائه شد.

در ادامه، سرکار خانم نسرین پرویزی در خصوص «فرهنگستان و شیوه فعالیت آن» برای آشنایی بیشتر دانش پژوهان مطالبی ارائه کردند و آنان را با تاریخچه و سازوکار این نهاد، گروه‌ها و فرایندها و واژه‌گزینی، تألیفات فرهنگستان و چالش‌های این نهاد در عصر پیش‌رو آشنا ساختند.

سپس، دانش پژوهان فعالیت‌های فرهنگستان را در زمینه‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای بررسی و نقد کردند، و سرکار خانم پرویزی به سؤالات آنان پاسخ دادند. قرار گرفتن دانش پژوهان در جایگاه پرسشگر، موجب طرح مسائل مهمی به‌ویژه در زمینه واژه‌گزینی و آموزش گردید که نیازمند توجه خاص اهالی فرهنگستان است.

دوره تابستانه المپیاد ادبی پس از حدود دو هفته به پایان رسید و یکی از مهم‌ترین بخش‌های این دوره، حضور اعضای فرهنگستان و ارائه مباحث مهمی در حوزه زبان و ادب فارسی بود.

باتوجه به اهمیت المپیاد ادبی و استقبال درخور دانش پژوهان علاقه‌مند همه رشته‌ها از این رقابت، حضور اعضای فرهنگستان می‌تواند به تولید ایده‌های جدید و ارزشمندی برای فرهنگستان، و آشنایی دانش پژوهان با این نهاد بینجامد. این آشنایی روشنگر راه آنان در پاسداری از زبان فارسی و هدفمندسازی پژوهش‌های زبانی ایشان در این مسیر خواهد بود.

امیدواریم دانش پژوهان دوره‌های آینده نیز از همراهی اعضای فرهنگستان در مسیر پژوهش‌های ادبی خود برخوردار شوند و نهال المپیاد ادبی بیش‌ازپیش به بار بنشیند.

در ابتدا، دکتر دبیرمقدم، چهار رویکرد غالب در مطالعه زبان‌شناسی امروزی را، با توضیح زمینه‌ها و چهره‌های مشهور هر رویکرد، به دانش پژوهان معرفی کردند: زبان‌شناسی صورت‌گرا، کارکردگرا، شناختی، و رده‌شناسی زبان. در بخش اول ارائه، دانش پژوهان با پرسش افلاطون، نظریات نوآم چامسکی، و جنبه صرف و نحوی زبان در رویکرد صورت‌گرا آشنا شدند. سپس رویکرد کارکردگرایی را با بررسی بافت زبانی و اجتماعی، و رویکرد زبان‌شناسی شناختی را با بررسی استعاره و مجاز در زبان شناختند. این بخش با تحلیل رده‌شناسی زبان و معرفی رده‌های زبانی پایان یافت.

در ادامه و در بخش دوم، زبان‌شناسی از دو دیدگاه شرقی و غربی در هند باستان و یونان باستان بررسی شد و اشتباهی، اثر پانینی، به عنوان سندی بر شرقی بودن زبان‌شناسی از نظر استاد، توضیح داده شد. سپس دیدگاه قراردادی یونانیان معرفی شد و در پایان بخش دوم ارائه، دانش پژوهان سیبویه و اثر بی‌مانند او، کتاب، و زمینه‌های این پژوهش ارزشمند را شناختند.

در بخش سوم ارائه، دانش پژوهان با اهمیت گویش‌های محلی در مطالعات زبان و آثار استاد در این زمینه و گنجینه گویش‌ها بیشتر آشنا شدند.

باتوجه به اهمیت ارتقای زبان فارسی در جهان امروز، دانش پژوهان در دومین هفته، میزبان سرکار خانم دکتر دانشگر با ارائه «راهکارهایی برای ارتقای زبان فارسی» بودند.

در آغاز، دانش پژوهان با دیدگاه قدما و فیلسوفان امروزی به جهان ذهن، عین و زبان آشنایی پیدا کردند و دریافتند که «زبان ماده تفکر، و خود تفکر

تغییر عنوان درس قرائت فارسی و انشا در کارنامه تحصیلی

قرائت فارسی ← فارسی

انشا ← نگارش

پیام تسلیت فرهنگستان به مناسبت درگذشت دکتر آذرتاش آذرنوش

پنجشنبه، پانزدهم مهرماه ۱۴۰۰، دکتر آذرتاش آذرنوش (بهمن ۱۳۱۶ - مهر ۱۴۰۰)، مؤلف و محقق و استاد بازنشسته دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران، در ۸۳ سالگی درگذشت.

فرهنگستان زبان و ادب فارسی درگذشت این استاد ارجمند را به جامعه علمی و ادبی کشور و به دانشجویان و دوستان و بازماندگان ایشان تسلیت می‌گوید.

دکتر آذرنوش، با تلاش علمی چنددهه‌ساله خود، میراثی گران‌بها به یادگار گذاشت که بی‌گمان چراغ راه پژوهندگان ادبیات عرب و روابط متقابل زبان فارسی و عربی در طول تاریخ خواهد بود.

از خداوند برای آن مرحوم علو درجات و رحمت و مغفرت طلب می‌کنیم.

فرهنگستان زبان و ادب فارسی

<https://apll.ir/1400/07/17/2> پیام تسلیت فرهنگستان به مناسبت درگذشت

پرسش‌نامه آسیب‌شناسی وضعیت کنونی آموزش و پرورش

پرسش‌نامه آسیب‌شناسی وضعیت کنونی آموزش و پرورش، زیر نظر و با تأیید فرهنگستان‌های ایران، به منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز برای بررسی دیدگاه‌های متخصصان و معلمان و صاحب‌نظران درباره مشکلات آموزش و پرورش ایران در وضعیت کنونی تدوین شده است.

از علاقه‌مندان دعوت می‌شود که با پاسخ‌دهی دقیق به سؤالات این پرسش‌نامه در غنای این پژوهش ملی و نتایج آن سهیم باشند. نکته قابل ذکر اینکه ارسال نهایی پرسش‌نامه آن هنگام میسر می‌شود که پاسخ تمام سؤالات ثبت شده باشد. بنابراین لطفاً هیچ سؤالی را بدون پاسخ نگذارید. بدیهی است که پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان در این طرح محرمانه خواهد ماند.

پیوند صفحه پرسش‌نامه آسیب‌شناسی وضعیت کنونی آموزش و پرورش

<https://survey.porsline.ir/s/3EIXQb4>

<https://apll.ir/1400/07/19> پرسش‌نامه آسیب‌شناسی وضعیت کنونی - آم

در تاریخ ۱۹ بهمن ۱۳۹۹، جلسه شورای عالی آموزش و پرورش، مبنی بر تغییر عنوان درس «قرائت فارسی» به «فارسی» و تغییر بارم‌بندی این درس از «شفاهی» به «کتبی - شفاهی»، به درخواست دبیرخانه راه‌بری ادبیات فارسی در دوره متوسطه اول و سازمان پژوهش و تدوین کتب درسی، تشکیل شد. تغییرات در عنوان و بارم‌بندی درس ادبیات فارسی دوره متوسطه اول، چندین دهه مطالبه سرگروه‌های آموزشی این درس، به‌عنوان نماینده دبیران ادبیات فارسی سراسر کشور و دبیرخانه‌های پیشین ادبیات بود. علاوه بر این، یکی از دغدغه‌های مداوم و چالش‌برانگیز در زمینه ارزشیابی ادبیات فارسی دوره متوسطه اول به شمار می‌آمد.

در این جلسه، علاوه بر اعضای شورای عالی آموزش و پرورش، دکتر مرضیه مسگرزاده، ریاست دفتر متوسطه اول، دکتر اشرف‌السادات فاطمی، معاون ایشان، دکتر حسین قاسم‌پورمقدم، از گروه تألیف و دکتر فریبا نامداری، دبیر دبیرخانه ملی ادبیات متوسطه اول، حضور داشتند.

در آغاز جلسه، دکتر فریبا نامداری دفاعیات و طرح توجیهی خود را بیان نمودند. سپس دکتر مرضیه مسگرزاده، ضمن تأیید و تأکید بر نظرات دبیر دبیرخانه ادبیات، خواستار همکاری و نظر مساعد اعضای محترم شورای عالی شدند دکتر حسین قاسم‌پورمقدم نیز، با ذکر دلایل مستند و کارشناسانه، از این خواسته دفاع کردند. در ادامه اعضای محترم شورای عالی نظرات موافق و مخالف خود را مطرح کردند و دکتر محمود امانی طهرانی، ریاست محترم شورای عالی، با جمع‌بندی نظرات و توضیحات توجیهی و کارشناسی، رأی‌گیری کردند و تقاضا را به شورا واگذار کردند. در پایان، با مساعدت اعضای محترم، این سه مورد، که سال‌ها مطالبه دبیران ادبیات فارسی کشور بود، تأیید شد:

۱) تغییر عنوان «قرائت فارسی» به «فارسی» در برنامه امتحانی و سرفصل درس؛

۲) تغییر نوع بارم‌بندی و سنجش درس فارسی، از شفاهی به «کتبی - شفاهی»؛

۳) تغییر عنوان درس «انشا» در کارنامه تحصیلی به «نگارش».

آیا کتاب‌های درسی در مهارت خواندن اهمیت دارند؟ پژوهشی در آموزش مقطع ابتدایی در مدارس فلاندر^۱

محدثه طاهری^۲

چکیده

این پژوهش به ارزیابی این موضوع می‌پردازد که آیا کتاب‌های درسی بر عملکرد و مشارکت تحصیلی مرتبط با توانایی خواندن در مدارس ابتدایی فلاندر^۳ (بلژیک) تأثیر دارند یا خیر؟ در این پژوهش به منظور توصیف پیشرفت یادگیری دانش‌آموزان و مهارت در خواندن در میان پایه‌های چهارم و ششم، از داده‌های «مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن، ۲۰۱۶»، و تکرار آن در سال ۲۰۱۸، استفاده شد.

نمونه شامل ۳۰۵۱ دانش‌آموز از ۹۸ مدرسه بود. میانگین پیشرفت یادگیری دانش‌آموزان با آموزش پنج کتاب درسی و با استفاده از چند مدل خودارزیابی^۴ و مدل‌های چندسطحی نمره تغییر ارزیابی و مقایسه شد.

در مرحله بعد، تأثیر تفاوت‌های بین کتب درسی در میانگین پیشرفت یادگیری و مشارکت در خواندن ارزیابی شد. برای واپایش^۵ تفاوت‌های بین گروه‌های دانش‌آموزان، که کتب درسی متفاوتی به آن‌ها آموزش داده می‌شد، شرایط اقتصادی-اجتماعی، زبان و عملکرد اولیه تحصیلی آن‌ها را در پایه چهارم ابتدایی در سطح دانش‌آموز و مدرسه بازبینی کردیم.

فرضیه اولیه از این قرار بود که کتب درسی بر پیشرفت درسی و مهارت خواندن تأثیر می‌گذارند. این فرضیه بر اساس منابع تحقیق و به‌ویژه پژوهشی مقطعی بود که کتب درسی مربوط به آموزش روزانه دانش‌آموزان را دارای نقشی مهم در برنامه‌ریزی درسی می‌دانست. نتایج هر دو مدل نشان داد که کتاب‌های درسی بر میانگین پیشرفت یادگیری و مهارت خواندن در دانش‌آموزان پایه‌های چهارم و ششم [ابتدایی] فلاندر تأثیری ندارند؛ بنابراین، فرضیه رد شد.

مقدمه مقاله [خلاصه مترجم]:

نویسندگان مقاله به تأثیر کتب درسی بر مهارت خواندن در مدارس ابتدایی اذعان کرده‌اند. همچنین انتخاب کتاب درسی توسط مدارس را هم مؤثر بر پیشرفت مهارت خواندن دانسته‌اند. در ضمن، آن‌ها بیان کرده‌اند که فلاندرها (هلندی‌زبانان شمال بلژیک) بیشترین کاهش میانگین مهارت خواندن در پژوهش «مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن» را میان دیگر کشورهای شرکت‌کننده در سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۶ داشته‌اند. از آنجایی که خواندن جنبه مهمی از آموزش ابتدایی فلاندر است، این نتیجه سیاست‌گذاران فلاندر را متعجب کرد. فلاندر [عموماً] با آزادی آموزشی برای مدرسه و آموزگاران شناخته می‌شود و دولت تنها حداقل اهداف دستیابی را تعیین می‌کند. بنابراین، مسئولیت بزرگ در اجرای برنامه آموزشی به عهده مدرسه و آموزگاران است که اغلب تمرینات روزانه خود را بر اساس کتاب درسی اجرا می‌کنند. بنابراین، فرضیه مشخص درباره علت کاهش عملکرد مهارت خواندن، کتاب‌های درسی جدیدی است که کیفیتشان تنزل یافته و مواد [آموزشی] کمتر چالش‌برانگیزی را به دانش‌آموز ارائه کرده است. از این رو محققان این پژوهش فرضیه تأثیر کتب درسی بر پیشرفت یادگیری در مهارت خواندن را از پایه چهارم تا ششم ابتدایی آزمودند.

نتیجه پژوهش

در مجموع، کتاب‌های درسی بر پیشرفت یادگیری و مهارت خواندن در طول دو سال پایانی مقطع ابتدایی تأثیری ندارند. بنابراین، نمی‌توانیم فرض صفر^۶ را رد کنیم که بر اساس آن، کتب درسی بر روند پیشرفت و مشارکت درسی تأثیری ندارند. در نتیجه، کاهش میانگین توانایی فلاندرها در مهارت خواندن را نمی‌توان منتسب به کتب درسی خاصی دانست که به‌طور منفی پیشرفت درسی را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

1. Jonas Dockx, Kim Bellens and Bieke De Fraine. (2019). Do Textbooks Matter for Reading Comprehension? A Study in Flemish Primary Education. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6986474/>

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران

۳. Flanders: مردمی هلندی‌زبان‌اند، که بیشترشان ساکنان نیمه شمالی کشور بلژیک‌اند.

۴. autoregression؛ فرهنگستان زبان و ادب فارسی، وایزش را در برابر واژه بیگانه «regression» با تعریف «تعیین رابطه بین میانگین یک متغیر تصادفی و یک یا چند متغیر مستقل به صورت معادله ریاضی» تصویب کرده است.

۵. فرهنگستان زبان و ادب فارسی، واپایش را در برابر واژه بیگانه «کنترل/control» با تعریف «نظارت و مدیریت بر چیزی یا مهار و محدودسازی آن» تصویب کرده است.

۶. فرض صفر، یک بیانیه کلی یا جهت‌گیری پیش‌فرض است که بیان می‌کند هیچ رابطه‌ای بین دو پدیده اندازه‌گرفته شده وجود ندارد. فرهنگستان زبان و ادب فارسی، فرض صفر را در برابر واژه بیگانه «null hypothesis» با تعریف «در آزمون فرض، فرضی که مورد آزمون قرار می‌گیرد» تصویب کرده است.

روزشمار رویدادهای ادبی مهر ۱۴۰۰

آذین شهریاری فرد^۱

مناسبت‌ها	روزهای هفته / هجری شمسی
زادروز محمدرضا شجریان؛ موسیقی‌دان و خواننده (۱۳۱۹-۱۳۹۹، تهران)	پنج‌شنبه ۱ مهر
زادروز حسین منزوی؛ شاعر (۱۳۲۵-۱۳۸۳، تهران)	جمعه ۲ "
زادروز منوچهر آتشی؛ شاعر (۱۳۱۰-۱۳۸۴، تهران)	دوشنبه ۶ "
زادروز اسماعیل سعادت؛ نویسنده، مترجم و عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی (۱۳۰۴-۱۳۹۹، تهران)	پنج‌شنبه ۸ "
روز بزرگداشت مولوی روز جهانی ترجمه و مترجم	شنبه ۱۰ "
زادروز ابوالحسن نجفی؛ زبان‌شناس، مترجم و عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی (۱۳۰۸-۱۳۹۴، تهران)	یکشنبه ۱۱ "
سالروز درگذشت دکتر مصطفی مقربی؛ نویسنده و عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی (۱۲۹۳-۱۳۷۷، لندن/تهران)	پنج‌شنبه ۱۵ "
انتصاب دکتر سید مجتبی حسینی به دبیری فرهنگستان زبان و ادب فارسی https://apll.ir/1400/07/10	جمعه ۱۶ "
سالروز درگذشت عمران صلاحی؛ شاعر و نویسنده و طنزپرداز (۱۳۲۵-۱۳۸۵، تهران)	دوشنبه ۱۹ "
زادروز سهراب سپهری؛ شاعر و نقاش (۱۳۰۷-۱۳۵۹، تهران)	سه‌شنبه ۲۰ "
درگذشت آذرتاش آذرنوش؛ مؤلف، محقق و چهره ماندگار (۱۳۱۶-۱۴۰۰، تهران)	چهارشنبه ۲۱ "
زادروز ایرج افشار؛ ایران‌شناس و نویسنده (۱۳۰۴-۱۳۸۹، تهران)	
روز ملی کودک	
زادروز محمدرضا شفیعی کدکنی؛ ادیب، شاعر و استاد دانشگاه (۱۳۱۸، کدکن)	
روز بزرگداشت حافظ	
سالروز درگذشت غلامحسین مصاحب؛ ریاضی‌دان و دانشنامه‌نویس (۱۲۸۹-۱۳۵۸، تهران)	

۱ پژوهشگر گروه زبان و ادبیات فارسی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی

یک شعرا داری

ای کاش
این کلبه ساده بر لب رود
یک روز محل کار من باشد

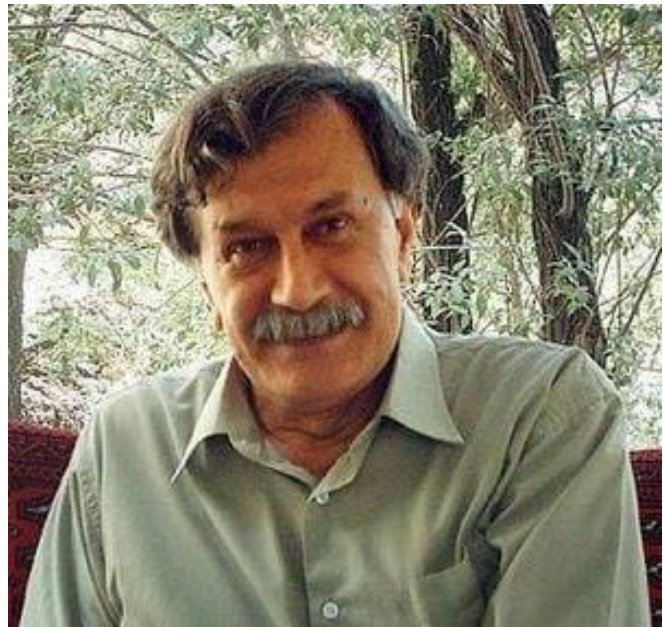
ای کاش
اعلام کنم حضور خود را
بر قلعه کوه و دامن دشت
هر روز درست ساعت هشت

ای کاش تمام کارمندان
بودند پرندگان خوش خوان
با نامه ابرها به منقار

ای کاش
می شد همه وقت رفت و گل چید
بر «طبق مقررات» خندید

ای کاش بدون بخشنامه
می خواندم و چرخ می زدم من
با موج و نسیم

ای کاش
پرونده من که باز می شد
می ریخت از آن گل و ترانه

عمران صلاحی
(۱ اسفند ۱۳۲۵ - ۱۱ مهر ۱۳۸۵)

طنز فقط این نیست که سیاه و سفید ببیند. یک جانبه نگاه کردن، مرا اذیت می کرد طنزپرداز چینی ای بود به اسم «لوسین» که «مائو» خیلی از او تعریف کرده بود. فقط به خاطر اینکه توانسته دشمن ها را بکوبد. در حالی که نظر من این طور نیست. طنز گاهی می تواند تیغ دولبه باشد و بعضی وقت ها برمی گردد به خود آدم، منتها آدم باید آن قدر ظرفیت و سعه صدر داشته باشد که هر نوع طنزی را بپذیرد. من خودم الآن به آن شناخت رسیده ام و خیلی خوشبختم از این نظر، که حتی آدمی مخالف فکر خودم را بپذیرم. اگر ببینم با طنز مرا هم دست انداخته، آن را نفی نمی کنم. می گویم خوب اجرا کردی.

منبع: صلاحی، عمران (۱۳۸۷). گفت و گو با عمران صلاحی (مجموعه تاریخ شفاهی ادبیات معاصر ایران). تهران: ثالث. ص ۹۹.
منبع: صلاحی، عمران (۱۳۸۲). گزینۀ اشعار طنزآمیز. تهران: مروارید. ص ۱۴۹-۱۵۰.